

<https://manifold.press/menekşeler-ve-hanimelleri>

Seval Şahin

**Nâzım Hikmet
ve Peyami Safa'nın
Edebi Alışverişleri:**

Menekşeler ve Hanımelleri

Edebi akrabalıklar, bir edebiyat metninin başka bir edebiyat metninde farklı kimi zaman da aynı şekilde ortaya çıkışı ya da edebiyatçıların ortak ürettiği metinler, edebiyat tarihinin çalışılması en eğlenceli alanlarından biridir. Bunun için edebiyatçıların tüm eserlerinin tamamlanması, külliyatlarının araştırmacıların ve okurların ilgisine mazhar olması sağlanmalıdır.

Yaklaşık iki yıldır Türkçenin meşhur, kanonik yazarlarından biri olan Peyami Safa'nın külliyatının tamamlanması için çalışıyorum. Tabii burada meşhur ve kanonik sıfatları ile külliyatının tamamlanmamış olması arasında bir ters orantı var. Peyami Safa'nın başına gelen sanırım dünya edebiyatından pek az yazarın başına gelmiştir: Yaşadığı dönemde

ve sonrasında bu kadar bilinip sonrasında okul kitaplarında, antolojilerde her daim kendine yer bulup eserlerinin neredeyse ölümünün ardından ortadan kalkması. Bunda en büyük pay tabii kendisinin kullandığı takma isimler ve bu isimler arasında özellikle Server Bedi.

Server Bedi takma adının da ilginç bir tarafı var; çünkü bu adın kime ait olduğu yaşadığı dönemde tüm matbuat tarafından bilinir, hatta gazete transferlerinde kimi zaman Server Bedi'nin ücreti Peyami Safa'ninkinden yüksek bile olabilmektedir. Peyami Safa da bu takma adın ticari yönünü Server Bedi'nin evinde oturduğunu söyleyerek kazancının kaynağı olarak gösterir. Böylece daha yaşarken iki persona hâlinde matbuat âleminde dolaşan yazarımız, sık sık Server Bedi adıyla yazdığı eserlerin ticari, Peyami Safa adıyla yazdığı eserlerin ise edebi olduğu vurgusunu yapar. Bu vurgu onun edebiyatının bütününün değerlendirilmesi yönünde de etkili olmuş, Peyami Safa ve Server Bedi birbirinden ayrı tutulmuştur. Server Bedi ve diğer takma adıyla yayımladığı eserler ölümünün ardından yayımlanmamıştır ki bunlar tüm Peyami Safa edebiyatının yaklaşık yüzde seksenine denk düşmektedir. Son derece polemikçi, kavgacı ve öfkeli bir kalem olan Peyami Safa'nın edebiyatı ve yazıları Türkiye'nin 1900'lerin başından 1960'lara kadarki edebi, kültürel ve siyasal entelektüelinin dünyasını izlemek açısından ilgi çekicidir. Bugün tüm eserlerinin, üstelik bu kez Server Bedi ve diğer adlarıyla yazdığı eserlerinin ortaya çıkması ise hem onun hem de dönemindeki diğer edebiyatçıların edebi üretimleriyle ilgili yeni bilgiler edinmemizi sağlıyor.

Bir edebiyatçının külliyatının ortaya çıkarılması, onun yazdığı dönemleri ve o dönemlerdeki başka edebiyatçıları aydınlatmak açısından da önemli. Peyami Safa külliyatının tamamlanması sırasında da zaman zaman böyle yeni bilgilerle karşılaşıyorum. Bunlardan en ilginçlerinden biri Nâzım Hikmet ile arasındaki edebi alışveriş.

Nâzım Hikmet ve Peyami Safa 1928 yılında tanışıp dost oluyor. Safa ilk baskısı 1930'da yapılan *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nun bu ilk baskısını ona ithaf ediyor; nitekim kitap yayımlanmadan önce bazı bölümlerini ona okuduğunu da yine kendisi anlatır. Birlikte geçirdikleri dönemde kitaplar okuyor, bunlar üzerine konuşuyorlar. Beşir Ayvazoğlu, *Peyami* adlı kitabında, bunlardan Abdullah Cevdet'in *Dilmestî-i Mevlânâ*'sından bahseder ve şöyle der:

“... bu kitabın Rubaiyyat-ı Gazali bölümündeki rubailerden birini [Nâzım Hikmet] *Çankırı Hapishanesi'nden Mektuplar II*'de kullanır.

Bir akşam üstü oturup hapishane kapısında

Rubailer okuduk Gazali'den

Gece: Büyük laciverdi bahçe...

Peyami de, Abdullah Cevdet'in aynı kitabından birkaç rubaiyi, *Fatih-Harbiye*'nin sonunda Faiz Bey'e okutmuştur.”¹

Nâzım ile Peyami'nin edebi alışverişlerine dair doğrudan yapılmış bir çalışma yok. Dolayısıyla Beşir Ayvazoğlu'nun bu tespiti dışındaki alışverişler için daha detaylı bir araştırma gerekiyor. Benim dikkatimi çeken ise Nâzım Hikmet'in meşhur “Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri” şiiri ile Peyami Safa'nın 3 Mayıs 1931 yılında Safiye Peyman takma adıyla yayımladığı “Senden Fazla Kazanıyorum!” hikâyesi arasındaki ilişki.

Nâzım Hikmet'in 1932 yılında yayımlanan *Gece Gelen Telgraf* kitabına aldığı bu şiir ile Peyami Safa'nın hikâyesinin tarihi birbirine çok yakın ve o dönemde arkadaşlıkları, dostlukları var. Araları 1935'ten itibaren bozulmaya başlıyor. Nâzım'ın “Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri” şiirinin yazılma macerası onun hakkında yazılan kitaplarda söz konusu edilmiş, üzerine kafa yorulmuş bir mevzudur. Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın yeğeni Mehmet Sadık Öke, *Teyzem Latife* kitabında bu şiirin Latife Hanım için yazıldığını iddia eder. Asım Bezirci şiirin Nâzım'ın sevgilisi olan ve sonradan başka biriyle evlenen Nüzhet Hanım, Memet

Fuat ise annesi Piraye Hanım için yazıldığını söyler. Dolayısıyla şiirin kendisi kadar kim için yazıldığı da edebiyat tarihinde önemli olmuştur. Peyami Safa'nın hikâyesine baktığımızda bu tartışmanın bir başka boyutuyla karşılaşırız. Hikâyede evin giderlerine destek olmak için çalışmaya başlayan bir kadın ve sonradan bu kadının kocasından daha çok para kazanıp güçlü konuma gelmesi anlatılıyor. Adam karısını terk etmeye karar veriyor ve hikâye şu şekilde sonlanıyor: “Kim bilir? Günün birinde belki, böyle aza kanaat eden ihtirassız bir kadına rastlarım. Ona küçük varidatımla mütenasip mütevazı hediyeler veririm: Bir menekşe demeti... Mini mini bir kadın ki her şeyi benden bekler, yalnız bana güvenir ve içinden, bana karşı ‘Senden fazla kazanıyorum’ demez.”

İki eserde ortak olan nokta, kadın için ‘mini mini’ sıfatının özellikle kullanılması, birinde menekşeye diğerinde hanımeline yer verilmesi ve ortada bir para meselesi sebebiyle terk edip gitme hikâyesinin olması. Nâzım'ın şiirinde mini minnacık kadın para sebebiyle sevdiğini bırakıp başka bir erkeğin kolunda bahçesinde ebruli hanımelleri açan bir eve girer. Peyami'nin hikâyesinde ise kadın kocasından çok kazandığını başına kaktığından koca, evi terk edip elinde menekşelerle onu bekleyen mini mini bir kadına gitmek arzusundan bahseder. O hâlde edebiyat tarihinin bu iki şahsiyeti için de bir edebi alışveriş örneğiyle karşı karşıya değil miyiz? Bence şüphesiz öyle. İkisinin dost olması ve birlikte okuyup yazmaları ile yayımlanma tarihleri birbirine çok yakın olan bu iki eserin ortak bir tema, ortak bir sıfat kullanması ve çiçeklerle ilişki kurması tesadüf olmasa gerek. Belki de iki arkadaş oturup konuşurken akıllarına geleni söylediler, biri şiirini diğeri de hikâyesini yazdı. Bu belki birinin diğere derdini anlatmasıydı ya da o anda öylesine akıllarına gelivermişti. Ne olursa olsun, aynı şey farklı kalemlerle aynı yöne giden edebi eserler ortaya çıkardı.

Başladığım noktaya geri dönersem: Edebi alışverişler önemlidir, edebiyatçıların külliyatlarının ortaya çıkması da öyle. Umarım edebiyatın

bu zenginleştirici taraflarını görmek için kaybolmuş, unutulmuş,
unutturulmuş nice edebiyatçı gün ışığına çıkar.

* * *

Senden Fazla Kazanıyorum!2

Bavulumu niçin hazırladım? Çünkü gidiyorum. Bu böyle olacaktı, Leyla. İnsan yan yana, baş başa, birbirinden şüphe etmeden yaşar, sonra bir gün ayrılık olur. Oh, büyük bir şey gtrmyorum. Burada her şey sana ait değil mi? Sitem etmeyeceğim. Sen bana karşı fedakr, çok fedakrdın! Ben bu kadarını bile fazla buluyordum. Belki bunun için sen beni mesut etmedin.

Beni nankör zannetme: Sana ne borçlu olduğumu biliyorum. Sen zarif bir kadınsın, benim cici Leyla'm, bu muhakkak. Fakat sana her şeyi söylemek isterim. Anlamazsan ne yapayım.

şöyle yanıma otur bakayım. Bana elini ver. Artık birbirimizden ayrılıyor ve düşman olamayız. İkimizin birden mesut olmamız çok gt. Ağlama. Ben seni sevdim. Hl sevmediğimden de emin değilim. Yalnız beni affet: Artık muktedir değilim. şimdi sana izah edeceğim, dinle: Evvel zaman içinde...

Evvel zaman içinde ge bir kimyager varmış ve az para kazanıyormuş. Bir de on dokuz yaşında bir kız ki dünyanın en güzel gözlerinden başka hiçbir şeyi yokmuş. Bunlar evlenirler ve hiç çocukları olmaz. Teessf [zlecek] edilecek şey, çünkü çocukları olsaymış, hayatları biraz başkalaşacakmış. Fakat bahtiyar olmuşlar. Pek de uzun müddet değil.

İki sene hiç kimsenin saadetine gıpta etmeden yaşamışlar. Büyük bir gelirleri olmadığı hâlde, zengin çiftlerin imrenebilecekleri bir sadelik içinde ömür sürmüşler.

Fakat şeytan, bu mini mini kadının kulağına bir şey fıslamış, ona çalışıp kazanması ve ailesine yardım etmesi fikrini aşılamış. Böylece, kimyager,

kendisine ihtiras veren tetkiklerine daha rahat devam edebilecek. Bu mükemmel. Hatta sen bana diyeceksin ki bundan başka yapılacak şey yoktu.

Ailemize biraz daha refah temin eden şey mahzurlu değildir, şüphesiz.

Başlangıçta her şey iyi gidiyordu. Sen güzel güzel çalışıyordun.

Ümit edilmeyen bir talih yardımıyla mini mini kadın eskisinden çok fazla kazanmaya başladı. Hatta kocasından bile fazla kazanıyordu.

Muvaffakiyet bu kadının başını döndürdü ve artık tahammülfersa [dayanılmaz] olmaya başladı. Hayır, emin ol, mübalağa etmiyorum. O günden sonra mini mini hanımın hâli başkalaştı, her şeye hâkim olmaya kalktı.

Yavaş yavaş sen beni esir etmeye çalışıyordun. Senin nazarında ehemmiyetim azalıyor ve tetebbularım [araştırmalarım] de seni alakadar etmiyordu.

Leyla! Leyla! Senin ağzından yeni yeni kelimeler çıkıyordu. Reklamlar, komisyonlar, hep işine ait şeyler...

Sen evi değiştirmek istedin.

Daha büyük bir apartman tuttuk fakat orada benim için çalışacak yer daha azdı. Çünkü misafir kabulüne tahsis edilmesi lazım gelen salona en büyük oda ayrıldı. Ben itiraz edemiyor ve ağzından şu cümlenin çıkmasından korkuyordum: "Parasını veren sen değilsin ya." Arada bir kırılan gözlerinde hep şu mana vardı: "Ben senden fazla kazanmıyor muyum?"

Evet, sen benden fazla kazanıyorsun. Hatta çok fazla... O kadar ki, ben aciz laboratuvarımda bu derece kazanabilmeyi hatırımdan geçirmem ve işte bunun için sevgili Leyla, gidiyorum. Garip değil mi?

Allah'a ısmarladık, Leyla. Kederin uzun sürmez, emin ol. Çalışmak seni teselli eder ve kimseye de muhtaç olmazsın. Kuvvetlisin, çalışkansın, birçok meziyetlerin var.

Görüyorsun ya, benim felaketim senin ilk hayaline, o çocuk-kadın hayaline sadık kalmak arzusundan geliyor.

Kim bilir? Günün birinde belki, böyle aza kanaat eden ihtirassız bir kadına rastlarım. Ona küçük varidatımla [gelirimle] mütenasip [orantılı] mütevazı hediyeler veririm: Bir menekşe demeti... Mini mini bir kadın ki her şeyi benden bekler, yalnız bana güvenir ve içinden, bana karşı "Senden fazla kazanıyorum" demez.

[Safiye Peyman, *Son Posta*, 03.05.1931]

* * *

Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri3

O mavi gözlü bir devdi.

Minnacık bir kadın sevdi.

Kadının hayali minnacık bir evdi,

bahçesinde ebruliii

hanımeli

açan bir ev.

Bir dev gibi seviyordu dev.

Ve elleri öyle büyük işler için

hazırlanmıştı ki devin,

yapamazdı yapısını,

çalamazdı kapısını

bahçesinde ebruliiii

hanımeli

açan evin.

O mavi gözlü bir devdi.

Minnacık bir kadın sevdi.

Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda.
Ve elveda! deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan eve.

Şimdi anlıyor ki mavi gözlü dev,
dev gibi sevgilere mezar bile olamaz:
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan ev..

-

{fold içindeki imge: Peyami Safa ve Nâzım Hikmet, kolaj: Manifold}

1. Beşir Ayvazoğlu, *Peyami: Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, (İlk baskı: 2008), 2. baskı (İstanbul: Kapı Yayınları, 2017), 187-188.

2. Bu hikâye Peyami Safa'nın kitaplaşmamış hikâyelerinden oluşan, Seval Şahin ve Esin Hamamcı tarafından hazırlanan ve Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanacak *Siz Bir Alçaksınız*'da yer almaktadır. Hikâyeyi yayımlamamıza izin verdiği için Ötüken Neşriyat'a teşekkür ederiz.

3. Nâzım Hikmet'in bu şiiri *Gece Gelen Telgraf* (1932) içinde yer alıyordu. Yazarın tüm şiirleri, Yapı Kredi Yayınları tarafından *Bütün Şiirleri*'nde bir araya getirildi.